

KØBENHAVNS UNIVERSITET

De samfundsvidenskabelige og humanistiske videnskabers mulige bidrag til omstilling til et mere plantebaseret fødevarer system

ET REFLEKSIONSPAPIR

Frank Sejersen, Freja Mørk Hansen, Halldan Harold Wulff Ekins
3. November 2022

Introduktion

Dette dokument er et refleksionspapir over nogle af de muligheder, hvor viden fra de samfundsvidenskabelige og humanistiske videnskaber (SSH) kan bidrage til at fremme den grønne omstilling til et mere plantebaseret fødevarer system. Refleksionspapiret baserer sig på de diskussioner og præsentationer, der har fundet sted i regi af [Københavns Universitets Green Solution Centres](#) samarbejde med [Food and Bio Cluster](#), hvor fokus har været at afsøge omstillingsprocesser til et mere plantebaseret fødevarer system. Formålet med papiret er at stimulere diskussion og invitere til tværfaglig dialog, samarbejde og udforskning.

De samfundsvidenskabelige og humanistiske videnskaber udgøres af de videnskabelige miljøer knyttet til statskundskab, samfundsfag, økonomi, sociologi, antropologi, psykologi, jura, folkesundhedsvidenskab og de mange kultur-, religions-, sprog- og historieorienterede fag på Humaniora på Københavns Universitet (herefter omtalt som SSH).

Dokumentet introducerer først nogle opmærksomheder knyttet til grøn omstilling generelt og overgangen til et mere plantebaseret fødevarer system specifikt. Derefter præsenteres fem SSH problemkomplekser, som er centrale at adressere, hvis fødevarer systemets omstilling skal fremmes og forankres i samfundet.

- Omstillingsorganisering
- Værdier og marked
- Forbrug og borgerinddragelse
- Styring, regulering og forvaltning
- Teknologisk og infrastrukturel innovation

Grøn omstilling generelt

Kravet om, at verdens samfund skal reducere de miljømæssige aftryk i stor stil, udgør en enorm udfordring for alle samfundssektorer, regeringer og borgere. Problemerne knytter primært an til global opvarmning, tab i biodiversitet, udledninger af næringsstoffer og i brugen af landskaber. Disse forhold er komplekse og tæt vævet sammen med samfundenes erhverv, selvforståelse, velstand og udvikling. Det er desværre blevet tydeligere, at løsningerne ikke ligger lige for, og at den grønne omstilling udgør et såkaldt 'wicked problem', hvor nogle løsningsveje vil skabe nye problemer. På samme tid står vi overfor en række polykriser, hvor kriser vil have indflydelse på og forstærke hinanden. Mens den grønne omstilling er nødvendig og presserende, er det derfor også vigtigt, at den gennemføres med omtanke og fleksibilitet.

Da den grønne omstilling fundamentalt handler om menneskelig omstilling og balanceret samfundsudvikling, er det væsentlig, at viden og forskning fra samfundsvidenskaberne og humaniora sættes i spil og indtager en central rolle i arbejdet med at fremme konkrete grønne initiativer.

Grøn omstilling kræver kulturel omstilling

Den grønne omstilling vil kræve en gentænkning og transformation af samfundets indretning og af nogle grundlæggende værdier og praksisser. Grøn omstilling er således også en kulturel omstilling. Det vil kræve tæt samarbejde på tværs af befolkningsgrupper, virksomheder og institutioner samt en åben dialog om de værdier, som hvert samfund mener skal være gældende i at fremme omstillingen. I Danmark fastslår Klimaloven (2019), at "Danmark skal vise, at der kan laves grøn omstilling og samtidig bibeholdes et stærkt velfærdssamfund, hvor sammenhængskraften og den sociale balance sikres". Det betyder blandt andet, at den grønne omstilling løbende skal forholde sig til dansk konkurrenceevne, beskæftigelse, fordelingseffekter og borgernes forventninger til velfærdsydelser. Derudover forudsætter grøn omstilling, at der anlægges et planetarisk perspektiv, hvor intergenerationelle og grænseoverskridende interesser og rettigheder således også bliver en del af tænkningen og løsningerne.

Grøn omstilling kræver vidensbidrag fra SSH

SSH kan aktivt følge, deltage i og bidrage til omstillingsprocesserne gennem forskellige former for samarbejder og initiativer. SSH rummer en række fagligt forankrede metoder, analytiske praksisser og teoretiske tilgange, som alene eller i samspil med de tekniske og naturvidenskabelige fagligheder løbende kan sættes i spil i forhold til konkrete problemstillinger for at fremme grøn omstilling.

Grøn omstilling kræver kritisk refleksion og handling

Arbejdet med grøn omstilling har mange og krydsende indgange og perspektiver. Grøn omstilling kræver derfor refleksion i form af *eftertanke* (hvad driver udviklingen, og hvad skaber barrierer for omstilling?), *omtanke* (hvordan indretter vi os på en måde, så vi ikke skaber flere problemer?) og *fantasi* (hvordan kan vi overhovedet forestille os og udtænke nye bæredygtige fremtider sammen?). Den grønne omstilling fordrer, at menneskets relationer til naturen såvel som til andre mennesker tages op til kritisk refleksion og udmøntes i konkrete ændringer. Det kan være ændringer i for eksempel finansielle strukturer og mekanismer, institutionelle samarbejdsformer, juridiske rammer, politiske processer, produktionssystemer samt borgernes hverdagspraksisser og identitetsforståelser. Sådanne

ændringer vil hvirvle nogle grundlæggende spørgsmål op om, hvad der fx. udgør det 'gode liv', tillid, ansvar, ret og pligt, når vanskelige beslutninger skal tages, og løsninger implementeres. Mennesker som både individuelle og kollektive handlingsorienterede aktører står således helt centralt i den grønne omstilling, hvor problemernes karakter kalder på nye former for selvforståelser, natursyn, organisering, forvaltning, forbrug, interaktion og solidaritet. Det er disse felter, som kalder på inddragelsen af SSH.

Grøn omstilling kræver dialog

Grøn omstilling fordrer mobilisering af alle aktører i samfundet samt etableringen af konstruktive rum for forandringsdialog, som ikke er begrænset til at foregå i Danmark, men ligeledes i de globale relationer, som fødevarer systemet er vævet ind i. SSH kan bidrage til denne komplekse tværkulturelle proces grundet dets viden om diversiteten af samfunds- og kulturrelaterede forhold samt barrierer og muligheder i verdens regioner. Netop SSH's komparative viden og dets store forståelse af den kompleksitet, som mennesket har på det personlige og kollektive plan, kan udgøre en helt central nøgle og et beredskab til at overvinde traditionelle barrierer i tænkning, forhandling, kommunikation, samarbejde og regulering. SSH kan medvirke til at udforske, identificere, vurdere og begrebsliggøre nye og alternative veje i den grønne omstilling og give dem relevans og forankring, både hvad angår fx. ny lovgivning og styringsredskaber, integration af ny teknologi, borger/forbruger adfærd, ressourceforståelser og -cirkulation, bæredygtighedsetik, lokal udvikling, sundhedsopfattelser, arbejdsmarkedsrelationer og økonomiske modeller.

Uden samfundsmæssig opbakning og forankring vil grønne løsninger gå på grund. SSH kan bidrage med viden, kompetencer og nytænkning, der sikrer denne nødvendige opmærksomhed på aktørforståelsen, samfundsudviklingen og kulturelle praksisser og ikke mindst, hvordan en dialog om dette kan etableres.

Omstilling til et mere plantebaseret fødevarer system

Fødevarer sektoren er en af de sektorer, som står over for en omfattende udfordring, når udledningen af CO₂e skal reduceres. Landbruget står for omkring 30 % af Danmarks udledninger af drivhusgasser og er endvidere en væsentlig bidrager til forureningen med næringsstoffer og reduktionen af biodiversitet.

Næsten 90% af landbrugets udledning af CO₂e stammer fra husdyr og arealanvendelsen til deres foder. I Danmark dominerer den animalske fødevarerproduktion, og foderafgrøder til den danske husdyrproduktion optager ca. 80% af det danske landbrugsareal. I øvrigt importeres foderafgrøder, som ligeledes kræver stor arealanvendelse og intervention i økosystemer uden for Danmark til skade for biodiversiteten og klimaet. Den forventede stigende befolkning i verden vil kræve, at landbrugets produktion også vil stige.

Fødevarerforsyningsikkerhed vil derfor indebære, at landbrugsjorden udnyttes optimalt til at dække menneskers behov for fødevarer. Da det kræver produktion af store mængder foder på de danske marker at opretholde den kødproduktion, vi har i Danmark, kan den animalske produktion komme til at stå i vejen for en optimal udnyttelse af landbrugsjord til at dyrke mad til mennesker.

Landbruget har allerede i perioden 1990-2017 implementeret en række effektiviseringer, som har reduceret CO₂e udledningerne betragteligt, og klimaeffekten fra dansk animalsk produktion ligger på niveau med andre nordeuropæiske og nordamerikanske lande med høj

animalsk produktion. Da der i Danmark er investeret store summer i animalsk produktion og forarbejdning, vil omstillingen til et mere plantebaseret fødevarer system ikke kun berøre den enkelte landmand eller forarbejdningsvirksomhed, men alle fødevarer systemets aktører, heriblandt investorer og finansielle institutioner. Omstillingen kan have betydning for de investeringer, der er foretaget f.eks. i anlæg og bygninger, da dele af investeringen kan gå tabt, hvis anlæg udfases inden de er afskrevet. Det kan tage 20-30 år at afskrive en staldbygning. Der er således forbundet betragtelige økonomiske udfordringer i et produktionsskift til et mere plantebaseret landbrug, når der allerede er investeret så store summer i animalsk produktion, og når der skal skiftes til nye produkter og leverandører.

Fødevarer systemet og omstillingsudfordringerne

Et fødevarer system baseret på intensivt animalsk produktion og forarbejdning som det danske skal derfor og på trods af forventede stigende efterspørgsel på animalske produkter gentænkes for at reducere dansk udledning af drivhusgasser og næringsstoffer. Det kræver en omlægning fra animalsk over mod en mere plantebaseret fødevarer produktion. Landbrugs- og fødevarer erhvervene vil potentielt kunne forfølge nye former for diversitet inden for produktion, afgrøder og produkter, som skal organiseres, så de spiller produktivt sammen med de mange andre initiativer inden for grøn omstilling i fødevarer systemet specifikt og i samfundet generelt.

En omlægning til et mere fremtidssikret og plantebaseret fødevarer system samt introduktionen af alternative proteiner i kosten kan reducere det danske fødevarer systems klimaaftryk betragteligt. En sådan omlægningsproces vil være radikal, da produktion af animalske produkter er en central prioritering for landbruget i Danmark. Set i forhold til landbrugets andre aktiviteter er animalsk produktion ligeledes den væsentligste kilde for værdiskabelse (herunder arbejdspladser).

Landbrugs- og forarbejdningssektorerne i fødevarer systemet

Placeringen af produktions- og forarbejdnings erhvervene i det komplekse fødevarer system betyder endvidere, at de spiller sammen med og er afhængige af mange andre aktører i samfundet fra lokalt til globalt plan. Grøn omstilling er således ikke kun en udfordring for aktører inden for produktion og forarbejdning, men er dybt integreret i andre aktørers daglige praksisser og normer, lige såvel som de er tæt strukturelt indvævede i økonomiske, demografiske, landskabsmæssige, arbejdsmarkeds- og sundhedsorienterede prioriteringer og dynamikker.

Der er ikke kun brug for en langt større indsats for at forædle planteprotein til fødevarer, som egner sig til dyrkning under danske forhold og som efterspørges af forbrugerne. Omlægning til et mere plantebaseret fødevarer system vil også kræve politiske, lovgivningsmæssige, finansielle, infrastrukturelle, tekniske, brugerinvolverende, regionalt orienterede og produktionsrelaterede incitamenter og initiativer. Af den grund er omlægningen en bevægelse, der ikke blot kræver nytænkning og eksperimentering, men inddragelse, dialog, opbakning, forvaltning, koordinering og investeringer.

Erhverv i fødevarer systemet og omstillingsrelationer

Da landbruget arbejder med relationer i naturen og er afhængig af naturens rytmer, betyder det ligeledes, at omstilling forholder sig direkte til disse forhold og barrierer. Nye praksisser i fødevarer systemets mange led og grene skal således også tage hensyn til naturens egne forhold og tidsligheder, hvilket både kan fremme og hæmme omstillingen afhængigt af den etablerede incitament- og forvaltningsstruktur. Omstillingen til produktion og forarbejdning,

som er mere plantebaseret, skal endvidere hænge sammen med den grønne omstilling i samfundet generelt og andre grønne omstillingsprocesser fødevarer systemet. Ud over dette skal erhvervene i fødevarer systemet navigere i et skiftende politisk miljø, hvor lån, tilskud, krav og regler, som ikke knytter an til grøn omstilling specifikt kan spille ind og ændre implementeringen af grønne tiltag. Endelig møder erhvervene et komplekst landskab på markedet, når produkter værdisættes.

En målrettet etablering af et mere plantebaseret fødevarer system vil kræve løbende inddragelse af og dialog med vidensaktører forankret i SSH, fordi omstillingen ikke kun vil kræve nye arealanvendelser, afgrøder, produktionsteknikker, forarbejdningsmetoder, afgrøder og forbrugeradfærd, men (for)handling og dialog om nye samarbejder, ressourceforståelser, prioriteringer, værdier og adfærd samt udvikling af nye måder at indrette og forvalte samfund og markedet på, bl.a. gennem økonomiske virkemidler, men også regulering og øget oplysning.

Omstillingsorganisering

Man kan ikke lave grøn omstilling alene. Grøn omstilling kræver samarbejde både inden for de eksisterende organiseringsformer, men fordrer også udviklingen af nye måder at organisere samfundsaktører på. Historisk set har organisering i fx andelsorganisationer styrket udviklingen i landbruget ligesom Hedeselskabet som organisation har haft væsentlig indflydelse på landbrugets mulighed for at øge dyrkningsarealet. Nogle af de historiske organiseringsformer og ejerskabsstrukturer sætter dog begrænsende rammer for nytænkning. Derfor er etablering af nye partnerskaber og organiseringsformer inden for og på tværs af fødevarer systemet en nødvendig strategi til at skabe, formidle og dele ny viden, afsøge nye ideer, udvikle nye praksisser og skabe normændringer. Som eksempel kan nævnes, at Crowdfunding, som en ny organiseringsform, bl.a. har støttet mange madiværksættere.

Grøn omstilling og nye organisationsformer

Da der er mange perspektiver på, hvordan (og hvor hurtigt) den grønne omstilling i fødevarer systemet skal finde sted, vil det automatisk afstedkomme forhandlinger og konflikter i og mellem organisationer. Nye samarbejder kan sætte nye standarder for omstillingen og presse andre aktører i fødevarer systemet.

Samfundets aktører skal have tid og mulighedsrum til at kunne spille aktivt ind, omorganisere og tilpasse sig. SSH's omfattende komparative viden om organiseringspraksisser, -rammer og -dynamikker (herunder videns-, finansierings- og forvaltningspraksisser) samt politiske virkemidler vil være væsentligt at integrere i udviklingen og understøttelsen af nye organiseringsformer. Komplexiteten i grøn omstilling vil afstedkomme et behov for at indgå samarbejder med nye aktører, som i nogle tilfælde først udkrystalliseres i selve arbejdet med grøn omstilling. Ligeledes vil omstilling kræve organisering og mobilisering af andre aktører, som bl.a. kan adressere lønmodtagere og erhvervsdrivendes bekymringer knyttet til prisstigninger, ulighed, jobtab og konkurrenceforvriddning.

Grøn omstilling og forhandling

Da grønne løsninger i fødevarer systemet potentielt vil skabe nye problemer i andre sektorer i samfundet, vil samarbejde, videndeling, koordinering og forhandling på tværs af

samfundsaktører blive mere og mere påtrængende i takt med omstillingen. Helt centralt i dette arbejde er SSH's viden om den mangfoldighed af historiske, nutidige og eksperimenterende samarbejdsformer, barrierer og konfliktløsningsmodeller samt konkrete organiseringsformers og politiske virkemidlers påvirkning på samfundenes udvikling, deltagelse, institutionel læring, samskabelse og refleksion.

Fødevarerensystemets aktører vil skulle kommunikere, samarbejde og udveksle viden med en række nye aktører som en væsentlig del af succesfuld omstilling i fødevarerensystemet og bidrage til, at der udvikles innovative politikker inden for sektoren. Det store potentiale, der ligger i at udvikle nye samarbejdsformer og forvaltningsmekanismer, er et som SSH vil kunne være med til at løfte.

Værdier og marked

Et gennemgående spørgsmål for omstillingen af det danske fødevarerensystem er, hvordan produkternes miljø-, klima- og sundhedspåvirkning kan værdisættes, dokumenteres og synliggøres. En sådan opgave kræver ikke kun at blive løftet af nye forvaltningsmæssige tiltag og politikker, nye investeringer, nye produktionsformer-, nye forarbejdningspraksisser, nye distributionsmønstre, nye praksisser i detailhandlen, men også nye kulturelle præferencer blandt forbrugerne - herunder hvad der tænkes som "god" kvalitet, "god" smag og det "gode" måltid. Idealer om "det gode" bærer på den måde også idealer om, hvad det vil sige at være et "godt" individ i et "godt" samfund. Arbejdet med kvalitetsforståelser er således også identitetsarbejde.

Synlig kvalitet

Gennem oplysningskampagner og mærkninger kan forbrugere fx. blive klædt på til at handle på baggrund af et produkts individuelle og direkte (for eksempel sundhedsmæssige) samt kollektive og mere indirekte (for eksempel miljø- og klimamæssige) fordele og ulemper. SSH kan med sin viden om markedsdynamikker, kulturelle præferencer og fortællinger samt adfærd bidrage med indsigt i, hvordan oplysningskampagner, mærkninger og anden form for nudging udformes, så de får størst mulig gennemslagskraft blandt forbrugere, store som små. Ligeledes vil SSH's mange metodiske indgange til undersøgelse af problematikker knyttet til ændringer i forbrugeradfærd og værdifastsættelse kunne åbne nye eksplorative rum og bruger-oplevelser; begge vitale for innovation i fødevarerensystemet, så det grønne valg bliver det nemme valg.

Tilgængelig kvalitet

Det er nødvendigt for omstillingen af det danske fødevarerensystem, at både udbud og efterspørgsel er til stede. Det er derfor vigtigt, at et øget fokus på miljø, klima og sundhed blandt forbrugere suppleres af varer, der lever op til disse krav fra forhandleres side. Ligeledes bør prissætningen muliggøre, at varerne nemt kan integreres i befolkningens husholdningsøkonomi. Der kan være et potentiale i at eksperimentere med forskellige nye reguleringsformer (fx. hvor staten formulerer minimumsstandarder, hvorefter aktører i fødevarerensystemet selv arbejder videre med certificering og udviklingen af nye standarder). Samarbejder og partnerskaber på tværs af landbrug, fødevarerproducenter, forbrugere og supermarkeder kan ligeledes øge dialog, vidensdeling og udvikling af nye kvalitetsforståelser SSH kan støtte en sådan udvikling med sin forståelse af sociale, forvaltningsmæssige og økonomiske muligheder i og konsekvenser af indførelsen af nye styringsredskaber, produktkoncepter og standarder.

Markedet for kvalitet

Omstillingen til et mere plantebaseret fødevarer-system er afhængig af et samspil og en koordinering mellem alle fødevarer-systemets aktører. Markedet er en af de centrale arenaer, som aktører orienterer sig i forhold til. SSH kan både bidrage med viden om konkrete markedsdynamikker, reguleringsmuligheder og modeller, men også perspektivere til, hvordan markeder er indrettet anderledes andre steder i verden. Ved at bringe SSH i spil vil identifikation af nye markeder og markedsrelationer blive en integreret del af omstillingen. Inden for rammerne af den eksisterende, globale markedsøkonomi vil det fordres, at produktionen og afsætningen af disse produkter er profitabel, hvorfor det kan blive nødvendigt at sikre en høj værditilvækst for produkter gennem blandt andet forarbejdning og markedsføring. SSH's omfattende viden om diversiteten i kulturelle forståelsesrammer globalt kan mobiliseres for at sikre synergier mellem markeder, produkter og gængse kvalitetsforståelser på lokalt og globalt plan.

Kvaliteten af markedet

En omstilling af fødevarer-systemet vil dog ikke kun rejse spørgsmål om værdisætning og værditilvækst for mere plantebaserede produkter, men det vil også kunne fostre frugtbare diskussioner om de standarder, rationaler og selve måden, hvorpå markedet er indrettet, og hvordan det kan akkommodere problemstillinger såsom ressourceknaphed, klima- og biodiversitetsbelastning, social ulighed og fødevarerforsynings-sikkerhed. Spørgsmål om "god" kvalitet af fødevarer er derfor også tæt forbundet til spørgsmål om, hvad der udgør en "god" måde at indrette markedet på for disse fødevarer. SSH kan bidrage til disse diskussioner ved at undersøge de potentialer og barrierer, der måtte være ved implementering af nye økonomiske modeller og en nytænkning af markedsformer på større og mindre skala.

Kvalitetens konsekvenser

I udformningen af nye normer og standarder samt skabelsen af nye markeder er det vigtigt at holde en gennemgående opmærksomhed på fx. social ulighed og -sikkerhed, relationer mellem by og land, samt lokale forankringer overfor globale udsyn. Et plantebaseret fødevarer-system vil for eksempel potentielt påvirke dansk vækst grundet den nuværende lavere forarbejdningsgrad af plantebaserede fødevarer i forhold til animalske produkter. Det vil have konsekvenser for individuelle landbrug, jobsikkerheden i forarbejdningsindustrien og varens værdi. Arbejdet med at skabe værdi i forarbejdning af plantebaserede produkter (fx med fokus på næring, smag og tekstur) er ikke kun en stor opgave for fødevarerforskningen og -industrien, men også en opgave, som kræver deltagelse af SSH, da skabelse af værdi er en kulturel aktivitet. En hovedopgave for SSH vil derfor være at understøtte omstillingen af fødevarer-systemet i den nuværende kulturelle kontekst, mens der på samme tid er en klar opmærksomhed på de nye kontekster, som omstillingen skaber. Det vil indebære et blik for omstillingens utilsigtede konsekvenser samt rådføring i, hvordan disse afbødes, men også et blik for skabelse af nye værdier, der er kulturelt, samfundsøkonomisk og reguleringsmæssigt indlejret.

Udvikling og implementering af investeringsmodeller, kompensationsordninger, innovationsunderstøttelse og incitamentstrukturer vil ligeledes være områder, hvor SSH med sin viden om juridiske forhold, ressourceøkonomi, værdiskabelse, samt socioøkonomiske og forvaltnings- og policymæssige forhold vil kunne bidrage med at styrke arbejdet med at sikre social balance i den grønne omstilling.

Forbrug og borgerinddragelse

Forbrugeren og borgeren tillægges et stadigt større ansvar i den grønne omstilling, idet deres rolle bliver at fremme den nødvendige omstilling af vores fødevarer system gennem etiske forbrugsvalg og efterspørgsel på bæredygtige alternativer til eksisterende fødevarer. På trods af adskillige sundheds- og klimamæssige fordele ved adfærdsændring og omstilling mod eksempelvis mere plantebaseret kost, så eksisterer der stadig et handlingsproblem på tværs af systemets værdikæder – hos den individuelle forbruger og borger, såvel som hos større, offentlige og private forbrugere.

Forbrugers handlingsslammelse

Fødevarer indgår i adskillige hverdagspraksisser, der er formet af kulturelle og socio-økonomiske forhold, og værdiskabelsen af fødevarer er tæt forbundet med normer, værdier og trivsel. Aspekter som 'god' smag, kvalitet, samt tid (til fx indkøb og madlavning) og tilgængelighed af varer kommer til at spille en rolle for forbrugernes kulturelle præferencer og dermed efterspørgsel på fødevarer. At forbrugeren kan opleve en form for handlingsslammelse kan skyldes eksisterende kostvaner og en manglende praktisk erfaring med at inkorporere nye fødevarer i vante praksisser og mad-/måltidsforståelser. Hverdagspraksisser kan dermed fungere som et vigtigt vindue for at se nærmere på de sociale og kulturelle mekanismer, der er med til at opretholde det eksisterende fødevarer system, samt hvordan potentielle rum for forandring udnyttes bedst i omstillingsprocesser. Med henblik på at sikre forankring af nye praksisser, samt at understøtte disses integration i forbrugers hverdag, kan SSH blive central i at belyse, hvordan vaner, sociale normer og hverdagspraksisser danner rammen om forskellige forestillinger om vores liv i relation til fødevarer.

Systemisk handlingsslammelse

Offentlige/private storkøkkener, indkøbssystemer og detailhandlen er vigtige aktører i denne proces mod et mere plantebaseret fødevarer system. Forskningen i SSH viser, at disse aktørers prioriteringer, organisering og praksisser er væsentlige at fokusere på i omstillingen. Dette ikke kun fordi de er vigtige i fødevarer systemets samlede opretholdelse, men også fordi de har direkte effekt på forbrugers hverdagspraksisser og kulturelle præferencer. De store aktører er imidlertid så systemisk integreret og synkroniseret, at det er svært for enkelte aktører at bevæge sig, selvom de gerne ville. SSH kan med sin faglige viden både åbne op for en forståelse af de mere institutionelle og organisationsbaserede dynamikker og pege på de mere systemiske processer, der finder sted.

Civilsamfundets handlingsslammelse

For at sikre forankringen af nye 'meningsfulde' praksisser for forbrugeren, kan det også blive nødvendigt at facilitere mere borgerinddragelse i beslutningsprocesser vedrørende bl.a. sortiment, mærkningsordninger og udarbejdelsen af andre incitamenter for at fremme adfærdsændring og omstillinger i fødevarer systemet. Borgerinddragelse kan både være med til at gennemsigtiggøre fødevarer systemet og dermed styrke tilliden mellem borgere og andre aktører, men det vil også understrege forbrugers egentlige rolle som samarbejdspartner og samfundsborger med en reel aktie i omstillingen.

Styring, regulering og forvaltning

Omstillingen af det danske fødevarer-system vil kræve ledelse og regulering. Statslige organisationer har ret, mulighed og pligt til at intervenere, men er stillet overfor en kompleks opgave, hvor beslutninger vil få indvirkninger på tværs af tid og sted. Hvilke statslige redskaber kan sættes i værk for en social og klimamæssig bæredygtig omstilling af det danske fødevarer-system?

Styringsmekanismer og samtalen

Omstilling indebærer en politisk usikkerhed, hvor tiltag, der ikke er bredt støttet i befolkningen, risikerer at blive omstødt ved næste valg. Det kan påvirke klimapolitik med et globalt udsyn og lange tidshorisonter, der kan virke uigennemskuelige, og hvis effekter derfor kan fremstå uretfærdige og ligegyldige. Inddragelsen af mange forskellige perspektiver, interesser og videns-kompetencer i en dialog om det danske fødevarer-system kan skabe robuste løsninger, som giver alle en aktie i omstillingen. SSH kan bidrage med velgennemtænkte og underbyggede eksperimenter med og studier af, hvordan demokratiske værktøjer kan udformes på en effektiv, borgerinddragende og løsningsorienteret måde, som har resonans i befolkningen.

Styringsmekanismer og de svære valg

Der er en reel frygt for, at statslige indgreb for et mere bæredygtigt fødevarer-system vil få negative indvirkninger på dansk vækst og medføre lækage. På samme tid er der store klimamæssige gevinster forbundet med afgifter, tiltag rettet mod prissætning og offentlige indkøb samt kostråd og uddannelse indenfor det bæredygtige køkken. Der er mange politiske virkemidler, som kan komme i spil: Informativ (fx viden), administrative (fx forbud), og økonomiske (fx afgifter) instrumenter. Hvordan sikres det, at de rette indgreb (enkeltvis såvel som i kombination) og politikker til fremme af et mere grønt fødevarer-system (fx relationer mellem udbud og efterspørgsel i instrumentvalg) foretages på bedste vis og på rette tidspunkt? SSH's undersøgelser kan bidrage til at skabe et beslutningsgrundlag ved at udbrede kendskabet til konsekvenser og fordele ved statslige tiltag for et mere bæredygtigt fødevarer-system.

Styringsmekanismer og nye ideer

Omstilling indebærer, at tidligere fundamentale processer udfordres og potentielt skal erstattes af nye. Fleksible krav og reguleringer, der tilskynder innovation inden for rammerne af Klimalovens mål og tidshorizont, kan blive en katalysator for opdagelsen og udviklingen af nye, mere bæredygtige tiltag i det danske fødevarer-system. Det kan både være i form af sociale eksperimenter, som kan opskaleres og udbredes, for eksempel urbant landbrug og forbrugerejede andelsgårde, samt bioteknologisk innovation med for eksempel fermentering, plantebeskyttelse og planteforædling. SSH's vidensbaserede forståelse for sammenhængen mellem regulering og innovation på tværs af offentlige og private aktører kan understøtte formuleringen af fleksible krav.

Styringsmekanismer og det diplomatiske arbejde

Omstillingen af det danske fødevarer-system er afhængig af både lokale og globale faktorer, og det vil kræve et stort diplomatisk arbejde at forene de to skalaer. For eksempel skal danske landmænds produktion og konkurrenceevne sikres, når EU fastsætter ny lovgivning, mens det på samme tid er vigtigt, at nye regler og krav overholdes, når de møder

virkeligheden i de lokale landbrug. SSH kan med sit indgående kendskab til diplomatiske og udenrigspolitiske processer og dynamikker bidrage til formuleringen af politik, der imødekommer interesseforskelle og er bæredygtig på både lokalt og globalt plan.

Teknologisk og infrastrukturel innovation

Teknologi er dybt indlejret i menneskets sociale og kulturelle praksisser. Af den grund kan den teknologiske udvikling kun blive fremmet og succesfuldt implementeret, hvis den udvikles og implementeres i samspil med samfundenes egne interesser, værdier og vidensgrundlag. Teknologi er således ikke neutralt. Teknologisk innovation bør følgelig ikke kun trække på SSH forskningen i implementeringen for at blive succesfuld, men løbende inddrage SSH viden som en integreret del af udviklingen af ny teknologi.

Teknologi og den sociale adfærd

Indlejringen af ny grøn og banebrydende teknologi og infrastruktur i samfundet som helhed eller blandt grupper i fødevarer systemet kan møde manglende interesse og protester, hvilket kan bremse engagementet, incitamentet og selve omstillingen. En teknisk genial ide er måske ikke etisk, lovgivningsmæssig, økonomisk, social, velfærdsmæssig og kulturelt acceptabel, da den potentielt udfordrer fx. arbejdsliv, lokale arbejdspladser, og lokalsamfund. Ligeledes kræver implementering af nye teknologier en robust organisatorisk og forvaltningsmæssig indlejring - ofte på baggrund af omfattende hørings- og inddragelsespraksisser. SSH kan fastholde fokus på at granske smidige og kulturelt legitime organiseringsformer, samt praksisser til at håndtere og regulere social adfærd som en integreret del af ny teknologi.

Teknologi og dens aftryk på samfundsudviklingen

SSH kan ligeledes bidrage med viden om, hvorledes nye teknologier i fødevarer systemet potentielt lægger nogle nye afhængighedsspor i erhverv og samfund, og hvordan de kan være medvirkende til forudsete og uforudsete praksis- og værdiændringer, som kan have stor betydning på samfundsudviklingen på den lange bane. Introduktionen af ny teknologi, som umiddelbart ser lovende ud, kan også etablere et nyt risiko-landskab for specifikke aktører, som det blandt andet blev tydeligt under 'Den grønne revolution' i udviklingslandene efter 2. Verdenskrig, hvor landbrug skulle hjælpes til at være mere produktive, men endte med at små aktører ikke havde råd til de nye og mere effektive afgrøders behov for gødning og pesticider. I stor skala kan gode teknologiske løsninger ét sted ligeledes potentielt omkalfatre globale relationer og efterspørgsel med store konsekvenser for andre samfund. SSH kan skabe større forståelse for teknologiers interaktion med og betydning for nutidige og fremtidige praksisser.